

Kukkonen, Pirjo och Nyqvist, Eeva-Liisa 2021: Fantasysemiosfärer i översättning – en fallstudie. Språk- och kulturspecifika översättningsstrategier i den norska fantasytrilogin *Ravneringene* och dess finska översättning *Korpinkehät*. *Folkmålsstudier*, nr 59. S. 41–70.

Pirjo Kukkonen och Eeva-Liisa Nyqvist

FANTASYSEMIOSFÄRER I ÖVERSÄTTNING – EN FALLSTUDIE.
SPRÅK- OCH KULTURSPECIFIKA ÖVERSÄTTNINGSSTRATEGIER I
DEN NORSKA FANTASYTRILOGIN RAVNERINGENE OCH DESS FINNSKA
ÖVERSÄTTNING KORPINKEHÄT

Fantasy semiospheres in translation – a case study. Language- and culture-specific translation strategies in the Norwegian fantasy trilogy Ravneringene and its Finnish translation Korpinkehät

In this article, we discuss some representative language- and culture-specific translation problems in a fantasy trilogy created by the Norwegian author Siri Pettersen (b. 1971) and in its Finnish translations by Eeva-Liisa Nyqvist. We will describe Nyqvist's own reflections around her translation process with various strategies as a case study with autoethnographic traits within a theoretical frame of cultural semiotics and translation studies. Central to cultural semiotics is the concept of semiosphere (a space of culture), in which the act of signification (semiosis) is realized, as is the concept of border, a counter of similarities and differences in the linguistic and cultural spheres in dialogue between source and target texts and their cultures. We apply a functional, pragmatic view on translation studies, especially those focusing on the translator, in order to examine global and local translation strategies of fantasy-specific phenomena in actual fantasy semiospheres, or concepts built up by fictive cultures, societies, individual and collective names, and geographical names. The strategies used by Nyqvist aim to foreignize realia/irrealia in order to preserve the fantastic effect typical of a fantasy genre. In some name phrases, adding semantic and pragmatic information is necessary in order to give the reader a minimum of descriptive information. The main purpose of the Finnish translation has been to offer the Finnish reader an illusion of the original and a narrative, stylistic, and semantic-pragmatic effect that follows the author's intentions with her Nordic fantasy genre, a story that uses and reuses Nordic mythology.

Keywords: *language pair Norwegian–Finnish, translation process, translation problems, language- and culture-specific information, cultural semiotics, semiosphere, fantasy semiosphere, borders, functional translation theory, autoethnographic traits, semantic and pragmatic strategies, effect, Nordic fantasy genre*

1 Inledning

1.1 Syfte och material

Syftet med vår fallstudie är att ge en processinriktad, delvis autoetnografisk översättningsanalys av en fantasytrilogi inom språkparet norska (bokmål) och finska. Processinriktade studier med fokus på översättarens egen process har inom översättningsvetenskapen fått en egen inriktning (översättarstudier, se Chesterman 2009:13–22). Översättaren Nyqvists egna reflektioner kring översättningsprocessen har drag av autoetnografiska studier. Vår tvärvetenskapliga referensram kombinerar kulturemiotik och översättningsforskning med språkliga och litterära översättningsanalyser. Vi analyserar språk- och kulturspecifika drag i den finska översättningen av den norska författaren Siri Pettersens (f. 1971) prisbelönta till flera språk översatta fantasytrilogi *Ravneringene* (1 604 s.)¹ i finsk översättning som *Korpinkehät* (1 620 s.)² av Nyqvist. Trilogin representerar genren nordisk fantasy som bygger på och förnyar nordisk mytologi (se Munch 1967; Stableford 2005; Sollund 2016).

Fantasylitteratur har översatts mycket (framför allt från engelska) till finska men översättningarna har undersökts relativt lite trots att flera översättningar anses vara av hög kvalitet (Loponen 2019:4, 125). Loponen (2019) analyserar olika transmediala och inter- och intratextuella betydelserelationer inom olika fantasygenrer genom att tillämpa Lotmans centrala begrepp *semiosfär* ([1984] 2005, 1990:123–125, 131–136). Typiskt för fantasygenren är dynamiken mellan den verkliga världens *realia* och den fantastiska världens *irrealia* (Loponen 2019:9–11.) Tallberg-Nygård (2017) kombinerar för sin del översättningsstudier med kulturemiotiska analyser av finlandssvenska, finska och tyska litterära semiosfärer (verkliga och fiktiva). Båda undersökningarna har relevans för vår studie eftersom de visar hur man inom översättningsstudier kan anlägga en helhetssyn med det kulturemiotiska greppet i analyser av komplexa genremässiga, språkliga, stilistiska, textuella, kulturella och sociala företeelser i relationen källtext och måltext. Samma teoretiska grepp har använts av Kukkonen (1993, 2009, 2010a, 2010b, 2014).

Trilogin *Ravneringenes* centrala teman är utanförskap och maktbegär. Den utspelar sig i tre olika världar, parallella verkligheter med egna språk- och kulturföreteelser där gränser skapar konflikter. Två av dessa lever i en förindustriell tid: å ena sidan det bördiga *Ymslanda* vars invånare liknar

¹ *Odinsbarn* (2013), *Råta* (2014) och *Evna* (2015), se Pettersen (2020abc).

² *Odinlapsi* (2015), *Mätä* (2016) och *Mahti* (2016). Trilogin har även översatts till svenska av Ylva Kempe (*Odinsbarn* 2015, *Röta* 2015 och *Kraften* 2016).

människor men har svans, å andra sidan det karga *Dreysil* där krigiska, arroganta och långlivade krigarvarelser (*de blinde*) lever. Den tredje världen är människornas värld på 2000-talet.³ Karaktärerna i trilogin rör sig mellan världarna genom stencirklar som kallas Ravneringene. Huvudpersonen är den 15-åriga flickan Hirka, ett svanslöst hittebarn som tros vara en människa och som förföljs på grund av detta. Under trilogin upptäcker hon sin riktiga identitet.

Den norska trilogin och dess finska översättning bildar två språkvärldar (semiosfärer). Innehållsmässigt handlar trilogin om två fantasysemiosfärer (se avsnitten 2–3 nedan) och en fiktiv värld i modern tid. I det följande fokuserar vi på kulturella (befolkningens identitet, språk, sociala normer) och samhällseliga aspekter (regim, religion) samt egennamn i semiosfären Ymslanda, den mest centrala miljön i trilogin, vars natur och klimat liknar Norden. De företeelser som behandlas i avsnitt 3 nedan introduceras alla i *Odinsbarn* (2013), dvs. i bok 1, men de upprepas även i bok 2 och bok 3.

Studier av språk- och kulturspecifika drag är ett väl utforskat område inom översättningsforskningen. Olika översättningsstrategier har identifierats både inom den produktinriktade översättningsvetenskapen och det översättnings-sociologiskt inriktade studiet av översättarens egen översättningsprocess (Chesterman 2009). Gemensamt för olika översättningsstrategier har varit att skapa olika kategoriseringar av översättningslösningar, där det grundläggande valet görs mellan att bevara och att förändra kulturella element. (Chesterman 1997:87; Axelsson 2016; se en utförlig jämförande diskussion kring dessa i Tallberg-Nygård 2017:46–76). Vårt syfte är att beskriva en autentisk översättningsprocess inom fantasygenren genom att avgränsa analysen till att gälla några fantsyspecifika företeelser i den helhet vi kallar fantasysemiosfär. Nyqvist har i sin översättningsdagbok (2015–2016) bokfört de språk- och kulturspecifika företeelser som utgörs av dylika fantasy-specifika drag i den aktuella trilogisemiosfären (om semiosfärspecifika drag, se Tallberg-Nygård 2017:153–155). Språk- och kulturspecifika översättningsproblem kan klassificeras på olika sätt (se Tallberg-Nygård 2017:59–76 för en översikt). För att kunna systematisera och reflektera kring de viktigaste översättningsstrategierna av de ovan nämnda språk- och kulturspecifika företeelserna har vi utgått från följande frågor:

1. Hur beskrivs det autentiska översättningsuppdraget?
2. Hur skapar författaren Siri Pettersen sin norska fantasygenre med narrativa, språk-, kultur- och stilspecifika val?

³ För kartor över dessa världar, se Pettersen (2020d).

3. Hur har Nyqvist hanterat språk- och kulturbundna företeelser (realia, irrealia) från den norska fantasysemiosfären till den finska fantasysemiosfären?
4. Hur beskriver Nyqvist sin översättningsprocess med globala översättningsstrategier på textens makronivå och lokala översättningsstrategier på textens mikronivå?

Bakgrunden till fråga 1 är att Nyqvist fick år 2015 av det finska förlaget Jalava i uppdrag att översätta bok 1, *Odinsbarn* (2013), till finska med en tidtabell på sex månader. Härefter översattes och publicerades både bok 2 och bok 3 år 2016. Förlaget gav inga specifika råd i förväg, men författarens önskemål var att så mycket som möjligt av namnen skulle bevaras i den finska översättningen. Avsikten, *skopos*, för den finska översättningen var att på finska återskapa Pettersens fiktiva världar (Nyqvist & Pettersen 2015, se 2.2).

1.2 Metod

Vår metod består av en jämförande textanalys mellan originalet och översättningen.⁴ Utgångspunkten är dels i de olika översättningsstrategier som tidigare översättningsforskning tillämpat, dels i den övergripande teoretiska referensramen med det kulturemiotiska begreppet semiosfär (se nedan) som möjliggör en analys av de kulturella, textuella och språkliga företeelserna i en helhet. Fallstudien har autoetnografiska drag (t.ex. Hokkanen 2016) eftersom Nyqvist har två roller. Å ena sidan är hon en skönlitterär översättare, ett översättande jag⁵ som skapar betydelse från källtexten till måltexten genom att tolka förlagan, söka information, bokföra alternativa lösningar och fatta översättningsbeslut (Kukkonen 2010a⁶). Å andra sidan är hon en forskare som reflekterar kring sina egna lösningar och kontextualiserar företeelserna teoretiskt och metodologiskt.

Inom autoetnografisk översättningsforskning (t.ex. Mullamaa 2006) utgår man från översättarens personliga erfarenheter. I en processinriktad översättningsanalys kan autoetnografiska studier tillämpas för att få detaljerad information om översättarens/forskarens egen kreativa översättningsprocess (Adams m.fl. 2015; Hokkanen 2016:70–71). Analyser

⁴ Nord (1997: 88–103) beskriver faser i ett skönlitterärt översättningsuppdrag då det gäller att beskriva översättarens egen process i en processinriktad översättningsanalys av förlagans författare, översättaren och läsarna/målgruppen, från uppdraget till översättarens egna val.

⁵ Se Goffman (1959, 1967 och 1969).

⁶ I artikeln behandlas flera verk där skönlitterära översättare beskriver sin kreativa översättningsprocess. Se även Sorvali (1996), Axelsson (2016) och Forsskåhl (2013).

av skönlitterär översättning har till stor del koncentrerat sig på den färdiga produkten (t.ex. Siponkoski 2014), och man har bortsett från själva processen bakom produkten. Ett sätt att åtgärda denna brist är att översättningsforskaren analyserar sina egna översättningsuppdrag (Mälzer 2013:159–164). På detta sätt får läsaren förstahandsinformation om processer som inte syns direkt i den färdiga produkten.⁷ Översättarens verksamhet har dock fokuserats redan inom den s.k. Think-Aloud (TAP)-forskningen i början av 1990-talet (t.ex. Bernardini 2001), och senare inom översättningssociologin (Chesterman 2009:13–22). Den aktuella fallstudien med autoetnografiska drag beskriver hur Nyqvist analyserar sin kreativa översättningsprocess och på så sätt ger förstahandsinformation om företeelser som ligger bakom den färdiga produkten. Detta synliggör hennes beslutsprocess under översättningsprocessen med utgångspunkt i bokförda anteckningar om översättningsproblem med kommentarer, alternativ och val samt referenser till informationssökningar. Därför har Nyqvists dagbok (2015–2016) under översättningsprocessen och hennes korrespondens med författaren (Nyqvist & Pettersen 2015) utgjort centrala källor för denna fallstudie.

Autoetnografien har kritiserats för att vara alltför subjektiv och introspektiv på grund av att forskaren dels reflekterar kring sin egen arbetsprocess, dels för att forskarens egna känslor äventyrar objektiviteten (Ellis m.fl. 2011). Det autoetnografiska i vår undersökning handlar dock om Nyqvists dokumenterade objektiva reflektioner och motiveringar, som bygger på faktasökningar. Men autoetnografien kan i likhet med Hokkanen (2016), som undersökt sina egna tolkningsprestationer, vara en utvidgning av etnografien som utgår från forskarens interaktion med sitt forskningsobjekt (Hokkanen 2016:43, 52). Bevisföringen i vår fallstudie utgår från översättardagboken med en genomgång (avsnitt 3) av de mest representativa exemplen som belyser beslutsfattandet i översättningsprocessen. Resultaten av en kvalitativ autoetnografisk studie är svåra att generalisera, men som Tracy (2010:843–845) konstaterar är det den fortsatta forskningens uppgift att diskutera resultaten av andra liknande fallstudier.

Även Kukkonens närvaro förmildrar risken för subjektivitet i denna studie. Hennes roll har varit att placera forskningsfrågorna (se 1.1) och Nyqvists reflektioner i en teoretisk och metodologisk referensram av kulturemiotik och översättningsforskning i kombination med språkliga och litterära översättningsanalyser. Kukkonen har i den deskriptiva översättningsanalysen tillsammans med Nyqvist fokuserat på översättningsstrategier som gäller de fantasyspecifika, genremässiga, stilistiska, textuella och semantisk-

⁷ Enligt European Society of Translation Studies (2014) har majoriteteten av översättningsforskare erfarenhet av eget översättararbete, varför detta är ett realistiskt alternativ.

pragmatiska motiveringarna. Den teoretiska och metodologiska diskussionen samt resultaten har vi sammanfattat gemensamt. Upplägget av vår framställning är följande. I avsnitt 1 beskrivs syfte, material och metod samt Nyqvists översättningsuppdrag. Avsnitt 2 består av den teoretiska referensramen. I 3 ges en översättningsanalys av de språk- och kulturspecifika företeelserna (se 1.1) i det fiktiva samhället Ymslanda som fantasysemiosfär. Avsnitt 4 består av en sammanfattande diskussion av resultat och slutsatser.

2 Teoretisk referensram

2.1 Kultursemiotik och fantasy i semiosfärer

Trilogin *Ravneringene* (2013, 2014, 2015) utspelar sig i två fantasivärldar (irrealia) i obestämda dåtider, i Ymslanda och i Dreysíl, samt i en fiktiv värld i modern tid (realia). Alla tre fiktiva världar har sina språkliga, kulturella och sociala gränser ("vi" och "de andra"). För att kunna diskutera betydelseprocesser i dessa världar utgår vi från det kultursemiotiska begreppet semiosfär som Lotman ([1984] 2005, 1990, [1992] 2013) utvecklat i analogi med termen biosfär. Lika viktig som biosfären är för allt levande är semiosfären den helhet där betydelseprocessen semiosis⁸ skapas och tolkas. I en semiosfär finns olika gränser där mötet mellan det egna och det främmande sker i olika kulturella och sociala rum. Bodin (2018:47–59) konstaterar att det inte är bara den språkliga gemenskapen som är avgörande för att man ska kunna avgränsa en semiosfär, utan också det vilka kulturella och sociala koder man inom den erkänner som giltiga och värdegrundande (se Kukkonen 1993, 2009, 2010a, 2010b, 2014; Tallberg-Nygård 2017; Lopenen 2019). I *Ravneringene* genomsyrar rädslan för främlingar hela kulturer och syns t.ex. i ordvalen (se 3.1).

En kultur kan ses som en semiosfär med flera subsemiosfärer. I en översättningsanalys handlar det om att diskutera den ständiga dialogen mellan källtextens/-kulturens och måltextens/-kulturens semiosfärer (Lotman 1990:143). Olika semiosfärer omfattar det språk- och kulturspecifika (det kollektiva minnet, mytologier, realia, geografi, religion, namn, normer). Med referens till Leppihalme (2011:26)⁹ konstaterar Lopenen (2019:10, 13–14) att realia avser kulturbundna företeelser som institutioner, religion, världsåskådning, utbildning, värderingar samt materiella ting. Dylika företeelser i

⁸ Se Peirce (1931–1958).

⁹ Se ursprungskällorna i Leppihalme (1997, 2001).

en text förankras i dess källspråkliga kultur och skapar en exotiserande effekt när texten översätts till ett annat språk (t.ex. ordet *tsar* i texter om Ryssland).

Ett centralt kännetecken för fantasy litteratur är att den utöver realia även innehåller irrealia, en fiktiv version av realia som fungerar som en kulturell förankring till den fiktiva kulturen (Loponen 2019:13–14). Irrealia är per definition fiktiva men har ofta en koppling till källkulturen. Detta är också fallet med *Ravneringene* som semiosfär som bygger på norrönt kulturarv (se 1.1 ovan). Irrealia ersätter dock inte realia i fantasy litteraturen, utan dessa skapar en blandning av fantastiskt och reellt. I översättning av fantasygenrer kan både domesticerande (adapterande till den egna kulturen) och exotiserande (främmande drag bevaras ur en främmande kultur) element ingå (Loponen 2019:5). I likhet med Loponen (2019:13–15) kan konstateras att olika fantasygenrer och -texter sällan ingår i en enda fantasysemiosfär: snarare skapar de sub- och transsemiosfärer med sina olika inter- och intratextuella relationer. I en (kultur)semiotisk utgångspunkt fokuserar man på hur betydelse skapas i olika teckensystem där vi använder, skapar och kommunicerar med olika tecken för att föra fram ett budskap.¹⁰ Semiotik och översättning handlar båda om teckenprocesser, dvs. bruk och ersättning av och kommunikation med tecken för att skapa betydelse, budskap och kommunikation. Olika kulturer och subkulturer bildar olika semiosfärer och subsemiosfärer inter- och intrakulturellt med olika gränser, gränsöverskridanden och dialoger sinsemellan. Exempelvis tolkas ord alltid pragmatiskt i en helhet, dialogiskt och polyfont; ord har så många betydelser som det finns kontexter (Bakhtin 1981, Bachtin [1990] 1997; Lotman 1990; Kukkonen 1993, 2009, 2010a, 201b, 2014).

Att ersätta tecken och teckensystem från ett språk till ett annat, från en kultur till en annan är en process som Lotman (1990:125) kallar semiotisering, då tecken och teckensystem i en semiosfär tolkas och får betydelse i en annan semiosfär. Eftersom olika språk och kulturer är asymmetriska är detta utbyte av tecken och teckensystem nödvändigt för meningsbildandet (Lotman [1984] 2005, 1990; Kukkonen 1993, 2009, 2010a, 2010b, 2014; Tallberg-Nygård 2017; Torop 2002, 2017; Bodin 2018; Loponen 2019). I en översättningsprocess handskas översättaren med många gränser i och mellan olika semiosfärer och subsemiosfärer. Mötet mellan det bekanta och det främmande är en ständig dialog som översättaren lyhört lyssnar till i sina lösningar.

¹⁰ Se Jakobsons ([1959] 1998:147–155) klassiska tre sätt att översätta, att tolka tecken och olika teckensystem, inte enbart verbala. Denna artikel anses allmänt inleda den semiotiska inriktningen inom översättningsforskning.

2.2 Sätt att översätta

Schleiermacher ([1813] 1998:118–119, 124) ställer två grundtyper av översättning mot varandra: den som söker ”föra läsaren till källtexten” (exotisering) och den som söker ”anpassa texten till läsaren av måltexten” (domesticering). Eftersom olika språk enligt Schleiermacher har olika anda har det främmande högt värde för honom och därför rekommenderar han den förra metoden (se Kleberg 1998:16). Inom översättningsforskningen har Schleiermachers två utgångspunkter diskuterats t.ex. av Venuti (1995) som exotisering (att behålla främmande inslag, att återskapa originalets semiosfär i målspråket) och domesticering (kulturell anpassning, att ersätta originalets främmande semiosfär med element från måltextens semiosfär).

Exotisering och domesticering är globala översättningsstrategier som gäller på makronivå där översättaren fattar beslut om hela texten. Men i kombination med lokala översättningsstrategier på språkets och textens mikronivå bör de tolkas dialogiskt. (Se t.ex. Séguinot 1989:24; Chesterman 1997:90; Tallberg-Nygård 2017:59–62.) Olika översättningsstrategier har av olika forskare kategoriserats på olika sätt (se Tallberg-Nygård 2017:59–76 för en översikt). Strategier som att bevara, ändra, återskapa, manipulera, ersätta, kompensera, tillägga, anpassa och utelämnas information beror på såväl genremässiga, stilistiska, språkliga, textuella, kulturella, sociala som politiska och ideologiska normer (Kukkonen 2009, 2010a, 2014). Funktionella strategier erbjuder forskaren möjlighet att systematisera analysen av översättningsprocessen då en översättares individuella arbetsprocess blir föremål för processinriktade studier (Lindqvist 2002; Axelsson 2016). Strategierna diskuteras också som deskriptiva metoder i att kategorisera företeelser i analyser av färdiga översättningar (produktinriktade studier, t.ex. Nord 1997; Tallberg-Nygård 2017). I vår analys utgår vi huvudsakligen från de vedertagna kategoriseringarna (Tallberg-Nygård 2017:158–164), men i en betydligt mer ekonomisk form som semantisk-pragmatiska översättningsstrategier på skalan att bevara/att förändra.

Inom översättningsforskningen har förhållandet mellan källtexten och måltexten problematiserats så länge översättning diskuterats med utgångspunkt i frågor om olika dikotomier som fritt eller troget, ord-för-ord eller tanke-för-tanke, källtextorienterat (adekvathet, adekvansinriktat) eller måltextorienterat (acceptabilitet, acceptansinriktat, se Toury 1995:54, 57). En central inriktning inom dagens översättningsanalyser är den funktionella, pragmatiska synen, där man beaktar den kulturella och sociala verkligheten, den språkliga och kommunikativa situationen med översättningens syfte (skopos), funktion och målgrupp i sikte (Nord 1997; Lindqvist 2002; Forsskåhl 2013). Vad och hur man översätter, beror bl.a. på genre- och

textkonventioner, normer och praktiker (språkliga, textuella, stilistiska, sociala och kulturella aspekter samt olika aktörer i ett översättningsuppdrag, Nord 1997:27–38). Lojaliteten gentemot författarens text är en central utgångspunkt, dvs. att man som översättare gör en tolkning av det som varit författarens intention med texten (översättningsetik).¹¹

Den stora strategin i all översättning är *förändring* (Chesterman 1997:92; Venuti 1998), eftersom en text överförs från ett språk och ett kulturområde till ett annat (Venuti 2013; Hartama-Heinonen 2010). I all översättning är det frågan om balansgången mellan exakthet och frihet, om s.k. relativ ekvivalens, om paradoxen att skapa den samma andra texten (Ponzio 2003:16; Petrilli 2003:33). Översättning handlar om att finna en balans mellan likhet (sameness) och skillnader (differences) och att återskapa en effekt som liknar originalets effekt med tanke på språk, innehåll och stil. I en fiktiv text är detaljer och nyanser känsliga eftersom de påverkar genren, stilen och det litterära språket, dvs. det narrativa som helhet (om hur syntaktiska, semantiska och pragmatiska aspekter påverkar stilen, se Cassirer 2003).

3 Översättningsprocessen och -strategier – analys av språk- och kulturspecifika företeelser

I avsnitt 1.1 ovan har vi beskrivit fantasysemiosfärerna i *Ravneringene*. Då syftet med fantasy litteratur är att för läsaren presentera nya, främmande världar, har den globala översättningsstrategin varit att framhäva det exotiska, dvs. att främmandegöra och föra läsaren närmare författarens text genom att bevara kulturen, miljön, samhället och karaktärerna (Schleiermacher [1813] 1998; Venuti 1995). I enlighet med de lokala översättningsstrategierna har Nyqvist i samband med olika översättningsproblem eftersträvat en balans mellan likhet och skillnader mellan förlaga och översättning och därmed fokuserat på dynamiska lösningar med relativ ekvivalens.¹²

Nedan kommenteras och motiveras de semantisk-pragmatiska strategier som Nyqvist urskilt som översättningsproblem för att åskådliggöra de konkreta val hon gjort utgående från samspelet mellan ett ords/ett uttrycks betydelse i norskan, dess betydelse i trilogin samt dess roll för trilogins semiosfär. Detta har Nyqvist dock gjort så att av trilogins tre världar ligger

¹¹ Se Nord (1997:125), "[...] 'loyalty' this responsibility translators have toward their partners in translational interaction." Om översättning och etik, översättarens synlighet, se Koskinen (2000:47–58, 93–116; Venuti 1995, 1998; Pym 1998).

¹² *SNS* ([1978] 1998) och *BMOB* ([1994] 2009) har anlitats genomgående i översättningsarbetet.

fokus på semiosfären Ymslanda vars kultur och samhälle (irrealia) och egennamn (irrealia, realia, se 1.1) med sina gränser får sina exakta betydelser i relationen till de två andra semiosfärerna, Dreysil (irrealia) och människornas värld (realia). I beskrivningen av översättningsstrategierna nedan tillämpas genomgången av de centrala strategier som diskuteras i Tallberg-Nygård (2017:46–76, 155–158): direkt överföring, vedertagen motsvarighet, översättningslån, direkt översättning, generalisering, parafra, situationell eller kulturell motsvarighet, ändrad eller bevarad varietet, ändrad explicitet, tillägg och utelämnning (se även Chesterman 1997:94–95, 108–109). Exempel på de strategier som förekommer i *Ravneringene* ges i 3.1 och 3.2 nedan.

Till Ymslanda som semiosfär hör fantasyspecifika företeelser om språk och kultur, vilket drar upp gränser mellan de två övriga semiosfärerna (Dreysil och människornas värld). Språkspecifika företeelser i vår analys är förutom författarens generella narrativa och stilistiska drag även egennamnen (se 3.2).¹³ De utomspråkliga företeelserna är däremot de kultur-, samhälls- och religionsrelaterade begreppen (se 1.1 och 3.1).

3.1 Ymslandas befolkning, kultur och samhälle

I tolkningen av fantasysemiosfären Ymslanda sker semiotiseringen från källspråket till målspråket genom att först analysera de grundläggande semantiska relationerna denotation och konnotation i att skapa en upplevelse av det främmande. Typiskt för Pettersens språk och stil är att vedertagna ordbetydelser får nya användningar (ex. 1, 5a, 5b) och att sammansättningar består av existerande ord som bildar nya kombinationer (ex. 2a, 2b). Ur läsarens synvinkel bildar dessa irrealia, men de är realia i den fiktiva värld som Pettersen kallar Ymslanda. Ett annat typiskt drag hos Pettersen är bruket av arkaiska former (ex. 10, 11), vilket Nyqvist beaktat i översättningen. Nedan i 3.1.1 behandlas de mest centrala irreella begreppen som upprepas i hela trilogin och som representerar grunden i den ymsländska identiteten. I avsnitt 3.1.2 beskrivs en central subsemiosfär av Ymslanda som representerar fantasyspecifika irrealia: Ymslandas regim, dess maktpositioner och religiösa ritualer.

¹³ Karaktärernas språkliga identitet behandlas inte i *Odinsbarn* (2013).

3.1.1 Ymslanda: befolkning och dess identitet

Ymslanda bebos av *ymsfolk*, som även kallar sig *ymsætt*, *ættinger* eller *folk* och som avviker från människorna genom att de har långa svansar. Förledet *yms-* har överförts direkt, medan *ættinger* och *folk* fått vedertagna finska motsvarigheter som (*ymin*)*jälkeläiset* respektive (*ymin*)*väki*. I norskan har *folk* de denotativa betydelseerna 'nation' och 'genomsnittlig grupp [människor]', vilket är problematiskt i översättningen, då *ymsfolket* (irrealia) inte är människor. Denna fantasyspecifika skillnad gör att man i den finska översättningen inte kan hänvisa till *ymsfolket* med den denotativa betydelsen 'människor' (i den mänskliga semiosfären). Gränsen mellan dessa två semiosfärer är väsentlig. *Folk* har därför fått en konnotativ betydelse med drag både av realia och irrealia med den stilistiskt färgade vedertagna motsvarigheten *väki* ('folk'), som också har ålderdomliga och mytologiska betydelser (KS):

(1)

Igjen slo det henne at hun var et odinsbarn. Ikke av **ymsætt**. Ikke engang **ætling** kunne hun kalle seg. Det mest dagligdagse ord man kunne tenke seg. Ordet for alt **folk**. (OB 2013, s. 211)

Hirka muisti jälleen olevansa odininlapsi. Ei **yminväkeä**. Hän ei voinut kutsua itseään edes **jälkeläiseksi**. Se oli kaikkein arkisin sana, mitä kuvitella saattoi. Sana kaikelle **väelle**. (OL 2015, s. 211)

En annan väsentlig skillnad gentemot människorna är att *ymsfolket* kan *favne Evna*, dvs. kanalisera urkraften i jorden, vilket hjälper dem att överskrida sina fysiska begränsningar. Det norska verbet *favne* är en parallellform för *famne*, vars denotation är 'famna', 'omfamna', 'omspänna' (NNSO ([1992] 2007). I den specifika betydelsen '*favne evna*' har Nyqvist valt den situationella pragmatiska motsvarigheten *syleillä* ('famna') för att göra skillnad mellan *favne evna* och *omfavne*, dvs. 'krama' (fi. *halata*). Verbet *favne* har alltså en vedertagen motsvarighet i målspråket finska, men det har en speciell konnotation i semiosfären Ymslanda.

Evna är en naturkraft, varför översättningsmotsvarigheter som syftar på magi inte är möjliga (Nyqvist & Pettersen 2015). De denotativa betydelseerna hos det norska substantivet är 'förmåga', 'kraft' eller 'begåvning'. De vanligaste vedertagna motsvarigheterna i finskan är därför *kyky* 'förmåga, talang', *voima* 'kraft' och *lahja* 'gåva'. Dessa finska motsvarigheter fungerar dock inte i semiosfären *Ravneringene*, då *kyky* för tankarna till de individuella förmågorna. *Voima* skulle däremot skapa oavsiktliga associationer till semiosfären i *Stjärnornas krig* vilka författaren velat undvika (Nyqvist & Pettersen 2015). Ordet *lahja* skulle för sin del betona det positiva hos *Evna*, som trots allt är en naturkraft som kan användas för både goda och onda

ändamål. Därför har Nyqvist stannat vid det finska ordet *Mahti* med en mytisk och högtidlig dimension (KS). När begreppet *Evna* introduceras i *Odinsbarn* (2013) används allitteration av översättaren som stilistiskt drag i uttrycket *maan Mahti*, 'jordens kraft', där tillägget med genitivattributet *maan* ('jordens') ökar explicititeten och betonar fenomenets koppling till jorden. Efter detta har översättningen konsekvent enbart ordet *Mahti* ('kraft') i den finska översättningen, dvs. ett implicit uttryck för *Maan Mahti*.

I semiosfären Ymslanda existerar en yrkesgrupp av *steinhvisker* vars uppgift är att lyssna efter *Ravneringene*, de urgamla stencirkelarna och portalerna till andra världar för att veta om någon eller något håller på att komma igenom dem. Översättningslånet *kivikuiskaaja* har uppstått i analogi med begreppet *hevoskuiskaaja* ('en person som kan kommunicera med hästar'). *Ravneringene* har däremot motsvarigheten *korpinkehät* som också kan betraktas som översättningslån:

(2)

(2a) «Fordi en **steinhvisker** hadde kjent Evna flø. Fantasert at de gamle steindørene var åpne igjen. At noe hadde kommet gjennom» (OB 2013, s. 41)

”Koska eräs **kivikuiskaajista** oli tuntenut Mahdin virtauksen ja kuvittelut, että vanhat kiviovet olivat jälleen auenneet. Että jokin oli päässyt niiden läpi.” (OL 2015, s. 41)

(2b) «Hadde noen brutt opp **ravneringene**, hadde vi visst det.» (OB 2013, s. 194)

”Jos joku olisi avannut **korpinkehät**, me tietäisimme siitä.” (OL 2015, s. 194)

Som synonymer till *Ravneringene* uppträder sporadiskt *Bivrost*, *steinleia*, *steindørene* och *blindveiene*. Av dessa har *Bivrost* överförs direkt med finsk böjning: ordet finns bara en gång i *Odinsbarn* (2013) och innebär en hänvisning till norrön mytologi (jfr regnbågsbron *Bifrost*, Davidson [1969] 1988:110). Ordet torde vara obekant för finska läsare, men det förklaras på två sätt i repliken varför risken för missförstånd är liten. *Steinleia*, *steindørene* och *blindveiene* motsvaras av översättningslånen *kiviväylät*, *kiviovet* och *sokeaintiet*. Förledet *sokein-* är en äldre genitivpluralis av adjektivet *sokea*, 'blind' i finskan, t.ex. *sokeainkirjoitus* ('blindskrift', KS):

(3)

«**Steinleia** ble de også kalt. En i lauset vårt kaller dem '**Bivrost**', den skjevende brua. Brua mellom verdener. '**Steindørene**' hørte jeg da jeg var barn. '**Blindveiene**'. '**Ravneringene**'» (OB 2013, s. 601)

”Niitä kutsutaan myös **kiviväyliksi**. Yksi killassamme kutsuu niitä ”**Bivrostiksi**”, eli 'vapisevaksi sillaksi'. Sillaksi maailmojen välissä. '**Kiviovista**' puhuttiin silloin, kun olin lapsi. '**Sokeaintiet**'. '**Korpinkehät**'” (OL 2015, s. 599)

I semiosfären Ymslanda kallar ymsfolket människorna för *odinsbarn* eller *emblingar*¹⁴, som i den finska versionen motsvaras av översättningslånen *odininpasi* och *emblanjälkeläinen*, där förleden har överförs direkt med finsk böjning. Eftersom Hirka är en flicka har *embling* explicitgjorts med *emblantytär* 'Emblas dotter' när det är just hon och inte *emblingar* i allmänhet som åsyftas:

(4)

«Hvor har du hørt slike skrøner, embling? » (OB 2013, s. 350)	”Mistä sinä sellaisia satuja olet kuullut, emblantytär? ” (OL 2015, s. 351)
---	---

Orsaken till *ymsfolkets* inrotade rädsla för *odinsbarn* är *råta* ('röta') som bildar en semiosfärspecifik gräns som skapar konflikt mellan de två grupperna (Lotman 1990:131–140, Bodin 2018). Det norska ordet *råta* syftar på både en sjukdom som får patienten att ruttna levande och dem som sprider sjukdomen. Eftersom man i finskan inte kan använda ett och samma ord för både en sjukdom och dess spridare, har sjukdomen ersatts med översättningslånet *mätä* ('röta', 'var'), medan kontexter där ordet *råta* syftar på sjukdoms-spridare har explicitgjorts med substantivet *kantaja* ('bärare') i analogi med medicinsk terminologi, t.ex. *taudinkantaja*, 'smittbärare'. Särskrivningen *mädän kantaja* är ett medvetet stilistiskt och emfatiskt val för att framhäva det dramatiska:

(5)

(5a) «Det er ikke sikkert. Ingenting er sikkert, men jeg tar ikke sjansen på å møte Rådet og bli den som brakte råta til Ymslanda.» (OB 2013, s. 45)	”Ei ole varmaa. Mikään ei ole varmaa, mutta en ota riskiä joutumisesta Neuvoston eteen henkilönä, joka toi mädän kantajan Yminmaahan.” (OL 2015, s. 45)
(5b) Hvor mye skulle til før man fikk råta ? (OB 2013, s. 131)	Kuinka paljon tarvittiin mädän saamiseen? (OL 2015, s. 131)

En annan viktig del av ymsfolkets identitet är rädslan för fysiskt överlägsna krigarvarelser från en annan semiosfär, som reser genom världarna och anser att Ymslanda av historiska skäl tillhör dem. De kallas pejorativt *de blinde*¹⁵ för deras mjölkvita ögon, och benämningen har översatts till finska med den vedertagna motsvarigheten *sokeat*. I början av den första läsningen av *Odinsbarn* (2013), då Nyqvist bara visste att *de blinde* avsåg en fruktansvärd

¹⁴ ”Emblas ättlingar”, med hänvisning till *Embla*, den första kvinnan på jorden enligt norrön mytologi (Davidson [1969] 1988:84).

¹⁵ Av bok 2 framgår att de blinda kallar sig själva *Umpiri* (RÅ s.107).

fiende, övervägde hon motsvarigheten *silmättömät* ('folk utan ögon'). När varelsernas utseende med de vita ögonen beskrevs entydigt, konstaterade hon att *sokeat* var den enda tänkbara motsvarigheten. Andra benämningar för *de blinde* är *de likfødte* och *nábyrn* ('de likfödda'); enligt gamla legender kan de döda förvandlas till blinda. *Likfødte* motsvaras av översättningslånet *kuolleena syntynyt*, som dock leder tankarna till dödfödda barn, varför strategin inte är helt lyckad. En lämpligare motsvarighet torde ha varit *kuolleesta/vainajasta syntynyt* ('av en död/avliden född'). *Nábyrn* har däremot överförts direkt med finsk böjning. När ordformen *nábyrn* introduceras i *Odinsbarn* (2013) följs den av två synonyma uttryck vilka förtydligar betydelsen hos *nábyrn*:

(6)

«De er tilbake», sa han.

«Hvem er?»

«**Nábyrn. De likfødte. De blinde.**» (OB 2013, s. 247)

”Ne ovat palanneet”, Tein sanoi.

”Ketkä ovat?”

”**Nábyrnit. Kuolleena** [sic!] **syntyneet. Sokeat.**” (OL 2015, s. 249)

Ymsfolket syftar på de blindas förkastliga sätt att utnyttja Evna med sammansättningen *blindverk*, som är ett typiskt exempel på normerna i Ymslanda: bara vissa sätt att utnyttja Evna är acceptabla. *Blindverk* kunde i andra trossystem likställas med svart magi, men *Evna* handlar inte om magi utan om en naturkraft (Nyqvist & Pettersen 2015). Därför har Nyqvist valt den stilistiskt neutrala motsvarigheten *keinot* ('medel', 'sätt'), som specificerar betydelsen och därmed avsaknaden av det övernaturliga. Förledet *sokeain-* har i analogi stilistiskt den arkaiska genitivformen som begreppet *sokeaintiet* (se ex. 3 ovan):

(7)

Han drev med **blindverk** i Rådets egne haller. (OB 2013, s. 258)Hänhän harjoitti **sokeainkeinoja** Neuvoston omissa tiloissa. (OL 2015, s. 259)

De olika fantasysemiosfärerna har föga förståelse för varandra. På grund av ymsfolkets negativa inställning till de blinda använder de förledet *blind-* även i förolämpande nybildningar som översatts till finska med översättningslån. En motbjudande kvinna kallas *blindkjerring* och en ung person som betar sig dåligt kallas *blindunge*:

(8)

(8a) Naturligvis var det det siste hun viste ham, **blindkjerring!** (OB 2013, s. 107)Tietysti tuo **sokea luuska** näyttäisi sen viimeiseksi! (OL 2015, s. 107)

(8b) «**Blindunge!** Han lærte deg aldri | ”**Sokeanpentu!** Isäsi ei koskaan opettanut
folkeskikk!» (OB 2013, s. 175) | sinulle tapoja!” (OL 2015, s. 176)

Blindkjerring har genom stilistisk modifiering i pejorativt syfte fått en ännu mer kränkande form och betydelse som *sokea luuska*. Grundbetydelsen hos *luuska* är enligt KS 'en mager, gammal häst', men ordet är även pejorativt för en ful kvinna (Tammi 2003:206). Uttrycket används av boven i *Odinsbarn* (2013) som tar emot en plats i Rådet för att få personlig fördel. Skällsordet är ett emfatiskt stilistiskt och pragmatiskt val som understryker hans negativa attityd mot Rådet och dess övriga ledamöter. *Blindunge* har däremot ersatts av översättningslånet *sokeanpentu* (genitivformen *sokean-* 'den blindes', *-pentu* 'unge', ett pejorativt ord för 'barn').

3.1.2 Regim och religion i Ymslanda

Fantasysemiosfären Ymslanda leds av det oligarkiska *Rådet*, som består av de tolv mäktigaste familjerna i riket vars främsta uppgift är att försäkra sin egen ställning på samhällets topp. Ordet *råd* har i finskan två vedertagna motsvarigheter, dvs. 'neuvosto' och 'raati', men eftersom *raati* även har betydelsen 'jury', har Nyqvist valt *Neuvosto* för *Rådet*.

På offentliga tillställningar bär Rådets ordförande en rituell stav på vilken korgguden *Seeren* sitter och kallas därför *ravnebærere*. Titeln motsvaras i den finska versionen av översättningslånet *corpinkantaja*. Rådsmedlemmarna tituleras som symboliska landsmödrar och -fäder i en namnfras med efterleden *-madra/-fadri* med deras förnamn som förled. Förleden har överförts direkt (se 3.2 nedan), medan efterleden har de stilistiskt modifierade motsvarigheterna *-maammo* resp. *-taatto*, arkaiska ord för *mor* respektive *far*, *mor-* eller *farfar* ('äiti', 'emo' respektive 'isä', 'isoisä', se KS) för att skapa samma arkaiska effekt som i originalet. Ymslanda och dess regim är tusen år gamla, varför det är logiskt att även makthavarnas titlar är arkaiska. Eftersom rådsmedlemmarna ärver sin ställning kallas deras barn *stolarvingar*. I den finska versionen motsvaras ordet av översättningslånet *tuolinperijä* i analogi med *kruununperijä*, 'tronarvinge'.

Rådets centrala verktyg är *Kolkagga*, en svartklädd lönnmördararmé som förstärker Rådets totalitära karaktär. Namnet består av det norska ordet *kol* ('kol') och det japanska ordet *kagga* för *skugga* (Nyqvist & Pettersen 2015) som syftar på gruppens förmåga att agera osynligt. Namnet har överförts direkt för att framhäva gruppens hemlighetsfulla karaktär. Ordet syftar på både gruppen som helhet (kollektiv betydelse) och dess enskilda medlemmar på samma sätt som ordet *polis/poliisi* gör i norskan och i finskan.

För att skydda Ymslanda mot de blinda ordnar Rådet varje år *Ritet*, där landets femtonåringar visar sin förmåga att favne (se 3.1.1) och får Seerens välsignelse. Namnet på ritualen motsvaras av den vedertagna motsvarigheten *Riitti* med betydelsen 'en religiös förrättning eller ceremoni' som ofta även syftar på en övergång från ett livsskede till ett annat (se *KS*). Ett appellativ har alltså blivit *Riitti*, ett namn på en institutionaliserad process som skrivs med stor begynnelsebokstav och där det är frågan om rituell makt.

3.2 Ymsländska egennamn

Fantasylitteratur bygger upp möten mellan verkliga och fiktiva världar med det främmande och det fantastiska, vilket återspeglas i språket i *Ravneringene. Av Odinsbarn* (2013) framgår implicit att ymsfolket har ett eget språk, men egennamnen är de enda språkliga företeelserna i trilogin som kan tolkas som exempel på hur det låter.¹⁶ Egennamnen för berättelsen vidare (Andersen 1997) eftersom de har identifierande, beskrivande och karakteriserande funktion och bidrar till att placera trilogin i en nordisk semiosfär.¹⁷ I semiosfären Ymslanda finns både verkliga norska personnamn och namn på t.ex. fjäll, som ingår i (fiktiv) realia, medan både namn som alluderar på norrön mytologi och fiktiva namn som författaren skapat med nyanser av det nordiska representerar irrealia.

3.2.1 Personnamn

Majoriteten av personnamnen i trilogin, t.ex. *Odin*, *Embla*, *Urd* och *Garm*, alluderar på norrön mytologi (Davidson [1969] 1988:84, 93, 120). Ytterligare förekommer det reella namn som *Eirik* och *Solfrid*. Egennamnen har ofta överförts direkt för att framhäva det exotiska, eftersom de har identifierande funktion utan någon egentlig betydelse. Släktnamnen *Vanfarinn* och *Darkdagg* samt förnamnet *Rime* är mer karakteriserande: *Vanfarinn*, 'vilsegången', har uppstått efter en familjefejd, *Darkdagg* 'mörkdolk' är släktnamnet för en rådsledamot med benägenhet att anlita lönnmördare, och *Rime*, 'rimfrost' är en ljushårig man med gråa ögon. Trots det tydliga semantiska innehållet har namnen överförts direkt för att bevara det exotiska

¹⁶ De blindas språk är mer synligt i de senare delarna av trilogin, där sporadiska citat ingår.

¹⁷ Om kategoriseringen av namn och namnfunktioner, se t.ex. Blomqvist (1993); Jokinen (1999); Bertills (2003); Ainiala & Saarelma & Sjöblom (2008); Schybergson (2009); Nakari (2011).

inslaget och för att uppfylla författarens önskemål (Nyqvist & Pettersen 2015).

Två beskrivande namn i semiosfären Ymslanda innehåller dock sådan information som bör göras tillgänglig för läsaren oberoende av språket (Nyqvist & Pettersen 2015). Det viktigaste av dessa är namnet på korpguden *Seeren*. Det avviker från andra personnamn i trilogin genom att det är ett appellativ som blivit ett proprium som i den finska versionen motsvaras av översättningslånet *Näkijä*, som i finskan avser 'en person med förmågan att se övernaturliga saker eller se in i framtiden' (*KS*). *Seeren* uppträder även i milda kraftuttryck som framhäver hans övernaturliga förmåga att se och veta. I exemplet nedan är översättningen en pragmatiskt modifierad situationell motsvarighet till det milda finska kraftuttrycket med *Luoja* 'Skaparen':

(9)

«Noen hadde sendt folk ut i svinvær for å sjekke **Seeren-veit-hva**, og Olve kunne ikke gjøre jobben.» (*OB* 2013, s. 42)

”Joku oli lähettänyt väkeä sellaiseen säähän tarkistamaan **Näkijä ties mitä**, eikä Olvesta ollut sitä tekemään.” (*OL* 2015, s. 42)

Att översätta *Seeren* som *Luoja* (den religiösa semiosfären) skulle ha varit vilseledande, eftersom *Seeren* inte har skapat världen. Ett annat norskt namn som ersatts med en finsk motsvarighet är *Kolkagga*-chefen *mester Svarteld*. Hans namn konnoterar till hans fantastiska karaktär, och han beskrivs som en mörkhyad man, vars smidiga rörelser påminner om lågor, dvs. hans namn är mer beskrivande än de flesta andra namnen i *Ravneringene*. Att en *Kolkagga*-chef bär ett namn som han möjligen har skapat åt sig själv framhäver hela organisationens hemlighetsfulla karaktär vilket blir ett fantasyspecifikt drag som skiljer åt de tre olika världarna i trilogin. För att förmedla detta intryck har Nyqvist valt direktöversättningen *mestari Mustaliekki*. Epitetet *mester* har den finska motsvarigheten *mestari* som i yrkesbeteckningar betyder 'förman' (t.ex. *rakennusmestari*, 'byggmästare'). Därtill har ordet i finskan betydelserna 'en ovanligt skicklig person' och i högtidlig stil 'förebild' och 'lärare' (*KS*). Alla dessa aspekter är närvarande i *Svartelds* karaktär.

3.2.2 Geografiska namn

Till skillnad från egennamnen beskriver de flesta ortnamnen i hela trilogin sin referent (*SAG* 2 1999:116–117), och därför har de översatts till finska. Därtill har flera, närmast identifierande ortnamn, såsom *Mannfalla* eller *Elveroa*,

överförs direkt för att framhäva det exotiska.¹⁸ Det viktigaste ortnamnet är *Ymslanda*, landet där *Odinsbarn* (2013) utspelar sig och som är en central miljö i hela trilogin. Namnet alluderar på norrön mytologi, där jätten *Ymer* var den första levande varelsen i universum (Davidson [1969] 1988:111, 113–114). Nyqvist har i analogi med *Keskimaa*, 'Midgård', valt ett partiellt översättningslån *Yminmaa*, där förledet har överförs direkt men anpassats till den finska böjningen.

Ett beskrivande ortnamn i semiosfären *Ymslanda* är den heliga staden *Eisvaldr* som kännetecknas av en vit stenmur. Därför har namnet översatts direkt som *Jäämuuri*, 'Ismuren', för att läsaren av översättningen ska få samma information som läsaren av originalet. Samma princip har tillämpats i ytterligare ett beskrivande ortnamn, dvs. *Ravnhov*, ett upproriskt område, vars namn alluderar på områdets expertis med korparna. För att förmedla detta till finska läsare har namnet direktöversättningen *Korppihovi*.

Det geografiska skogsområdet *Blindból* i *Ymslanda* har fått sitt beskrivande namn från historierna enligt vilka de blinda (se 3.1.1 ovan) anfallit *Ymslanda* genom en stencirkel som ligger där. De denotativa betydelseerna för norskans *bol* (*ból* med arkaisk stavning) är 'bo(ställe), näste' (*BMOB* [1994] 2009) trots att de blinda inte anses bo (eller ha bott) där. Därför har Nyqvist valt motsvarigheten *Sokeainkorpi*. Förledet har översatts direkt med samma arkaiska genitivform som i *sokeaintiet* och *sokeainkeinot* (se ex. 3 och 7). Efterledet har explicitgjorts med motsvarigheten *korpi* 'ödemark', som tonar ned tolkningen att de blinda skulle ha bott där men framhäver områdets biotop:

(10)

Blindból var nesten vanskeligere å finne fram i om dagen enn om natta. Fjellene kastet skygger som gikk i ett med hverandre og skapte en skogkledd labyrint der folk aldri var ment å gå. (*OB* 2013, s. 487)

Sokeainkorvessa oli melkein hankalampaa löytää perille päiväsaikaan kuin yöllä. Tunturien varjot sulautuivat yhteen luoden metsäisen labyrintin, jossa väen ei ollut koskaan ollut tarkoitukseen kulkea. (*OL* 2015, s. 487)

Namnet *Blindból* genererar även språkliga nybildningar i form av svordomar, som fått pragmatiskt modifierade situationella bruklighetsmotsvarigheter av uttrycken där *helvete/helvetti* i modern norska och finska vore den mest typiska platsbenämningen:

¹⁸ Eftersom hela *Odinsbarn* utspelar sig i semiosfären *Ymslanda* finns det inga reella ortnamn i den.

(11)

Hirka skulle ønsket ham til Blindból , hadde de ikke vært der allerede. (OB 2013, s. 582)	Hirka olisi toivottanut hänet Sokeainkorpeen , ellei hän olisi jo ollut siellä. (OL 2015, s. 581)
--	--

Ett speciellt ortnamn är dödsriket *Slokna*, som inte är en konkret ort, utan ymsfolkets uppfattning om ett ställe där de hädangångna vilar. Ordet härstammar från författarens nordnorska dialekt där *å slokne* betyder 'att somna' (Nyqvist & Pettersen 2015). Vanliga finska namn för ett icke-kristet dödsrike är bl.a. *Manala* och *Tuonela* (i *Kalevala*, *Hades* i grekisk mytologi). För att undvika associationer till dessa semiosfärer har Nyqvist valt en mindre känd vedertagen motsvarighet, *Vainajala* 'de hädangångnas land' (Pulkkinen 2014:149), som stilistiskt skapar en liknande arkaisk effekt i finskan som *Slokna* i originalet. Liksom *Blindból* (ex. 11) står även *Slokna* i svordomar, som är pragmatiskt modifierade situationella motsvarigheter: både *Slokna* och *Vainajala* i exemplen nedan kunde ersättas med *helvete/helvetti* i norskan respektive finskan.

(12)

«Det har gått til Slokna! Vi er ferdige!» (OB 2013, s. 402)	”Kaikki on mennyt päin Vainajalaa! Olemme tuhon omat!” (OL 2015, s. 402)
--	---

De övriga beskrivande ortnamnen i semiosfären Ymslanda med finska motsvarigheter är namn på berg och fjäll, t.ex. *Vargtind*, *Bromfjell* och *Gardfjella*, som översatts direkt till *Sudenhammas*, *Kumutunturi* och *Kaartintunturi*. *Vargtind* har fått sitt namn av den som byggt slottet, som en gång i tiderna fanns där, medan *Bromfjell* är en vulkan. Efterledet *-fjell(a)* kan vålla problem för finskspråkiga läsare, varför det har översatts som *-tunturi* ('fjäll'), ett vanligt efterled i finskan (t.ex. *Pyhätunturi*). Förledet *Kumu-* har översatts för att framhäva att det handlar om en vulkan. Att översätta förledet i *Gardfjella* har varit nödvändigt även för att undvika associationer till *Gardasjön* (på finska *Gardajärvi*).

3.3 Sammanfattning

Ymslanda med sina språk- och kulturspecifika företeelser bildar en fantasysemiosfär dels av irrealia, dels av realia. Till de för fantasygenren semiosfärtypiska irrealia hör i vår analys de för den ymsländska identiteten centrala begreppen om naturfenomen och folkgrupper som inte existerar i läsarens värld, Ymslandas regim och religion samt de flesta personnamnen, medan ortnamnen och ett fåtal personnamn kan tolkas som (fiktiva) realia.

Lojaliteten gentemot författaren har varit en global översättningsstrategi. De lokala översättningsstrategierna visar vilka lösningar Nyqvist valt i sin översättningsprocess och hur hon beaktat Pettersens individualstil (se 3.1 ovan). Nyqvist har i huvudsak bevarat de främmande inslagen dock så att deskriptiva och karakteriserande namn har översatts direkt eller försetts med explicitgörande attribut. Att ersätta den norska fantasysemiosfären med t.ex. den finska Kalevalamytologins semiosfär skulle ha domesticerat trilogin och skulle inte ha varit i linje med etik- och lojalitetsprincipen (Nord 1997:125; Koskinen 2000:47–58, 93–116). Läsaren ska ges möjligheten att möta de nya och främmande världarna författaren skapat. De lokala strategierna som opererar på textens mikronivå och som diskuterats för översättning av språk- och kulturspecifika företeelser ovan kan sammanfattas enligt uppställning 1 nedan (numreringen hänvisar till exemplen eller avsnitten ovan). Exempelen representerar de mest centrala irrealia som upprepas i trilogin.

Uppställning 1. Globala och lokala översättningsstrategier i samband med språk- och kulturspecifika företeelser i den norska och den finska fantasysemiosfären.

Bevarade lokala strategier

Det främmande i personnamn (se avsnitt 3.2.1):

t.ex. *Hirka, Rime, Odin, Embla, Urd, Garm, Vanfarinn, Darkdaggar*

Det främmande i kollektiva namn (se avsnitt 3.1.2):

ex. *Kolkagga* → *Kolkagga*

Det främmande i geografiska namn eller i härkomst:

t.ex. *Mannfalla, Elveroa* (se avsnitt 3.2.2):

ex. 3 *'Bivrost'* → *"Bivrostiksi"*

ex. 4 förledet *Embl-/embl-*

ex. 6 *Nábyrn* → *Nábyrnit*

Det främmande i sammansatta namn (se avsnitt 3.1.2):

arkaiserande stil med ordval i namnfras

ex. *Ilume-madra* → *Ilume-maammo*,

Urd-fadri → *Urd-taatto*

Det främmande i förledet *Yms-/yms-* med finsk böjning (se avsnitt 3.1.1):

i översättning av

efterledet *-folk/aett, -landa, ymsfolket* →

yminväki:

ex. 1 *ymsætt* → *yminväki*

ex. *Ymslanda* → *Yminmaan*

ex. *Odinsbarn* (2013) → *Odininlapsi* (2015), boktitlarna

Förändrade lokala strategier

Direktöversättning:

vissa egennamn, geografiska namn och uttryck med identifierande, beskrivande och karakteriserande funktion (se avsnitt 3.2.1, avsnitt 3.2.2):

ex. 9 *Seeren* → *Näkijä*

Svarteld → *Mustaliekki*

Eisvaldr → *Jäämuuri*

Ravnhov → *Korppihovi*

ex. 10, 11 *Blindból* → *Sokeainkorpi*

ex. *Råta* (2014) → *Mäta* (2016), boktitlarna

ex. 5b *råta* → *mätä*

Explicitgörande:

ett namn eller en fras med ett förklarande **tillägg** (enstaka attribut) i kombination med stildrag som allitteration och emfas (se avsnitt 3.1.1):

Evna → *Maan Mahti*

ex. 5a *råta* → *mädän kantaja*

Översättningslån, direktöversättning (se avsnitt 3.1.1):

ex. 2a, 2b, 3, 5a, 5b, 6, 7, 8b

Vedertagen motsvarighet i målspråket, arkaiskt (se avsnitt 3.1.2, 3.2.2):

Rådet → *Neuvosto*

ex. 12 *Slokna* → *Vainajala*

ex. 1, 6

Explicit- och implicitgörande modifiering av innehållet (se avsnitt 3.1.1):

verbet har fått en specifik situationsbunden betydelse, ex. *Evna* (2015) → *Mahti* (2016), boktitlarna

ex. *Evna* → *Maan Mahti*

(**explicitgörande**)

ex. *Evna* → [*Maan*] *Mahti*

(**implicitgörande**)

ex. *favne* → *syleillä*

Modifiering av stil i pragmatiskt syfte med semantisk-pragmatisk nyansering i kraftuttryck, pejorativt (se avsnitt 3.1.1):

ex. 8a *blindkjerring!* → *sokea luuska*

Som uppställningen visar är de bevarade fantasyspecifika företeelserna framför allt egennamn som vid behov explicitgjorts. De ändrade företeelserna handlar däremot om karakteriserande, speciellt geografiska namn och för Ymslanda centrala irrealia, som syftar på den ymsländska identiteten och landets regim och religion som en egen semiosfär.

4 Sammanfattande diskussion

Kultursemiotiken är en internationellt etablerad inriktning där man diskuterar hur betydelse och signifikans blir till (Lotman [1984] 2005, 1990, [1992] 2013). I kombination med översättning har den tillämpats sedan 1990-talet (t.ex. Torop 2002, 2017; Kukkonen 1993, 2009, 2010a, 2010b, 2014; Tallberg-Nygård 2017; Lopenen 2019). Vår studie är ett bidrag till denna forskningsinriktning. För oss har Lotmans kultursemiotik (1990) och begreppet semiosfär i kombination med översättning varit ett naturligt val, eftersom detta gett oss en helhetssyn på hur betydelse skapas i möjliga (realia) och alternativa världar (irrealia) och därmed möjliggjort en analys av den norska förlagan och dess finska översättning som helheter, fantasysemiosfärer med sina fantasyspecifika språk- och kulturbundna företeelser. Som stöd för analysen av den aktuella fantasysemiosfären har Lopenens (2019:9–10) studie i fantasysemiosfärer med begreppspar realia/irrealia delvis tillämpats. Ett annat tidigare exempel är Tallberg-Nygårds (2017) studie av litterära semiosfärer där hon diskuterar Kjell Westös romankvartett i original och dess finska och tyska översättningar som byggs upp av olika semiosfärer med rummet, tiden, samhället, kulturen, platsen, personerna inkl. deras språkliga register och varieteter (a.a.:153–154).

Översättning är en dialog mellan käll- och måltexten där tolkningen sker genom en semiotisering och där den ena textens teckensystem i sin kultur ersätts med den andra textens teckensystem i sin kultur (Lotman 1990:125). Detta är den stora förändringen (t.ex. Chesterman 1997; Venuti 2013) på textens makronivå. På språklig nivå har vår studie byggt på analysen av de grundläggande semantiska och pragmatiska relationerna i semiosfären Ymslanda (se frågorna 1–4 i 1.1). Begreppet semiosfär betonar hur betydelse skapas och tolkas i ett kulturellt rum, varför det varit tillämpligt i analysen där de betydelseaktualiserande processerna (semiosis) skett i en fallstudie med autoetnografiska drag då Nyqvist beskrivit sin översättningsprocess med utgångspunkt i sin översättardagbok (Nyqvist 2015–2016).

De språk- och kulturspecifika företeelser vi behandlat skapar en fantasysemiosfär där norskan utgör en gräns som överskrids genom den finska

översättningen. Därtill finns det andra gränser att beakta i denna fantasysemiosfär som skapar subsemiosfärer på olika nivåer, som Nyqvist beskrivit i sin beslutfattningsprocess. Författarens önskemål har varit att översättaren bevarar så mycket som möjligt av de främmande inslagen i trilogin (Nyqvist & Pettersen 2015; se fråga 1 i 1.1). Nyqvists globala strategi på makronivå har därför varit att konsekvent föra läsaren närmare författarens text och dess fantasymiljö (Schleiermacher [1813] 1997; Venuti 1995, 2013), dvs. lojaliteten gentemot författaren och hennes intention (se fråga 4 i 1.1).

De globala och de lokala strategierna är i ständig dialog sinsemellan. På mikronivå bygger ordval, fras-, sats- och meningsbyggnader upp det narrativa, det stilistiska och det rytmiska. Språkliga detaljer med sina semantisk-pragmatiska egenskaper (ord- och namnval, betydelser och användning) blir till realia/irrealia som bygger upp den fantasysemiosfär som diskuterats och exemplifierats i avsnitt 3. Beskrivningen visar hur förlagans fantasysemiosfär skapas med fantasyspecifika realia/irrealia med nyanserade ordval som påverkar den stilistiska effekten så att den finska översättningen skapar en illusion av det norska originalet och också på så sätt följer författarens intentioner (Nyqvist & Pettersen 2015; se frågorna 2–4 i 1.1). Lojalitetsdiskussionen inom översättningsforskning har en allmängiltig existentiell, kulturell och social bärvidd; det handlar om hur en förlaga hanteras professionellt, om yrkesmoral och -etik och ansvar samt om olika normer (Toury 1995) som gäller dels inom översättning som social praktik (Lindqvist 2002), dels inom varje enskild textgenre. (Se Nord 1997:125; Venuti 1995, 1998; Pym 1998; Koskinen 2000:47–58, 93–116.)

Lokala översättningsstrategier har analyserats med centrala klassificeringar inom översättningsstudier (se Tallberg-Nygård 2017; se frågorna 3–4 i 1.1). Då översättningens avsikt, skopos (se avsnitt 1.1 och 2.2 ovan), varit att bevara det exotiska har direkt överföring, vedertagen motsvarighet, översättningslån, direkt översättning, situationell motsvarighet och ändrad explicititet varit relevanta för vår studie. I linje med lojalitetsprincipen har inget utelämnats i den finska översättningen.

Fantasylitteratur ingår vanligen samtidigt i flera semiosfärer (Loponen 2019:10). Eftersom den även innehåller element ur verkligheten (realia) är det möjligt att använda vedertagna motsvarigheter när man översätter fantasy. Som översättare behöver man inte nödvändigtvis skapa nya ord för en källtrogen (adekvansinriktad) översättning, utan ibland kan översättaren välja en existerande motsvarighet med en lämplig stilnivå (*Evna*→*Mahti*) i samband med de semantisk-pragmatiska översättningsstrategierna som fokuserar på betydelse, användning och stil. Nyqvist har alltså eftersträvat att skapa en illusion av originalet så att dess narrativa och stilistiska effekt återskapats på olika sätt. Då trilogins två världar utspelar sig i förindustriell

tid och då arkaiska språkliga drag är typiska för Pettersens individualstil har även Nyqvist valt motsvarigheter med arkaisk klang (se fråga 2 i 1.1; Axelsson 2016:99, 113). Val av översättningsstrategier visar att den finska översättningen främst är källspråksinriktad (adekvansinriktad, källtrogen) trots att vissa namn explicitgjorts med attribut eller översatts till finska då de aktuella kontexterna är målspråksorienterade (acceptansinriktade; se Toury 1995).

En fantasysemiosfär som presenterats i form av en trilogi innehåller ett stort antal begrepp, varför det varit nödvändigt att avgränsa analysen till bok 1 och de för hela trilogins handling mest centrala kulturella och samhälleliga begreppen samt ett urval centrala egennamn (se 1.1). Fokus på färre begrepp skulle ha gett en mer djupgående analys, men det har varit viktigt för oss att belysa Nyqvists val mångsidigt med tanke på fantasysemiosfärens olika aspekter. Man bör också minnas att en översättning alltid är en individs tolkning: en annan översättare skulle säkert ha kommit till annorlunda resultat.

Vår studie är ett bidrag till språk- och översättningsforskningen mellan språkparet norska och finska. Den bidrar också till att forska i översättning av fantasy litteratur som varit marginell inom översättningsstudier (Loponen 2019:125). Det delvis autoetnografiska greppet synliggör Nyqvists egna val och vad de bygger på. En processinriktad översättningsanalys som denna bidrar också till översättarens självförståelse av det professionella och det översättande jagets roll och röst (Goffman 1959, 1967, 1969; Mullamaa 2006; Bernardini 2001), eftersom översättningsbesluten kontextualiserats i en avgränsad teoretisk och metodologisk referensram som ovan skett. De språkliga detaljerna är centrala för den litterära texten som helhet; de skapar det genremässiga, det stilistiska och det narrativa i de aktuella fantasysemiosfärerna. Då vår metod belyser en professionell översättarens processer i ett översättningsuppdrag, kan resultaten också tillämpas i pedagogiskt och didaktiskt syfte inom översättarutbildningen (Kivilehto 2013).

Nyqvists strategier är självfallet inte de enda möjliga, men hennes val och motiveringar kan fungera som en pedagogisk och didaktisk modell (Tracy 2010:845; Kivilehto 2013). Trots att flera motsvarigheter har uppstått som direkt överföring och direkt översättning visar översättardagboken (Nyqvist 2015–2016) att vissa översättningsproblem har tagit en längre tid att lösa och att även professionella översättare agerar genom försök och misstag (se ex. 6 ovan). Resultaten från Tallberg-Nygårds (2017) och Loponens (2019) studier och vår processinriktade fallstudie med utgångspunkt i kulturemiotik och översättning kunde ytterligare tillämpas som grund för jämförande studier av *Ravneringene* i översättningar till andra språk (Pettersen 2020c) för att se hur fantasysemiosfärer skapas i original och översättning (Axelsson 2016;

Forsskåhl 2013). Detta skulle kunna belysa allmänna översättningsproblem och -lösningar i att återskapa en fantasysemiosfär i olika språk och i olika kulturer.

Källförteckning

Undersökningsmaterial

- OB = Pettersen, Siri (2013). *Odinsbarn. Ravneringene 1*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS – Gyldendal Barn & Ungdom.
- OL = Pettersen, Siri ([2013] 2015). *Odininlapsi. Korpinkehät 1*. Det norska originalet *Odinsbarn*, 2013, *Ravneringene 1*. Finsk översättning Nyqvist, Eeva-Liisa. Helsingfors: Jalava.
- MA = Pettersen, Siri ([2015] 2016). *Mahti. Korpinkehät 3*. Det norska originalet *Evna*, 2015, *Ravneringene 3*. Finsk översättning Nyqvist, Eeva-Liisa. Helsingfors: Jalava.
- MÄ = Pettersen, Siri ([2014] 2016). *Mätä. Korpinkehät 2*. Det norska originalet *Råta*, 2014, *Ravneringene 2*. Finsk översättning Nyqvist, Eeva-Liisa. Helsingfors: Jalava.
- RÅ = Pettersen, Siri (2014). *Råta. Ravneringene 2*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS – Gyldendal Barn & Ungdom.
- EV = Pettersen, Siri (2015). *Evna. Ravneringene 3*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS – Gyldendal Barn & Ungdom.
- Nyqvist, Eeva-Liisa (2015–2016). Översättardagbok. Siri Pettersens *Ravneringene 1–3* (2013, 2014, 2015) och den finska översättningen *Korpinkehät 1–3* (2015, 2016, 2016) av Nyqvist, Eeva-Liisa.
- Nyqvist, Eeva-Liisa & Pettersen, Siri (2015). Personligt e-brev 23.2.2015.

Litteratur

- Adams, Tony E., Holman Jones, Stacy & Ellis, Carolyn (2015). *Autoethnography*. Oxford: OUP.
- Ainiala, Terhi, Saarelma, Minna & Sjöblom, Paula (2008). *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Tietolipas 221. Helsingfors: SKS Finska Litteratursällskapet.
- Andersen, Hadle Oftedal (1997). Navn og narratologi. I: Blomqvist, Marianne (red.). *Ord och några visor tillägnade Kurt Zilliacus 21.7.1997*. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet utgivna genom Ann-Marie Ivars och Mirja Saari B:18. Helsingfors: Helsingfors universitet. S. 9–12.
- Axelsson, Marcus (2016). ”Kalla mig inte mamsell!”. *En jämförelse av tre skandinaviska översättares behandling av kulturspecifika element i fransk- och engelskspråkig skönlitteratur*. Akadem. avh. Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 96. Uppsala: Uppsala universitet.
<https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:916173/FULLTEXT01.pdf> [läst 25.10.2020].
- Bachtin, Michail ([1990] 1997). *Det dialogiska ordet*. Svensk övers. Johan Öberg. Tredje upplagan. Gråbo: Bokförlaget Anthropos.

- Bakhtin, Mikhail M. (1981). *The Dialogic Imagination. Four Essays*. I: Holquist, Michael (red.). Translated by Caryl Emerson & Michael Holquist. Slavic series 1. Austin & London: University of Texas Press.
- Bernardini, Silvia (2001). Think-aloud protocols in translation research. Achievements, limits, future prospects. *Target* 13:2(2001), 241–263.
<http://www3.uji.es/~aferna/EA0921/3c-TAPs.pdf> [läst 25.10.2020].
- Bertills, Yvonne (2003). *Beyond Identification – Proper Names in Children’s Literature*. Akadem. avh. Åbo: Åbo Akademis förlag.
<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/4122/TMP.objres.51.pdf?sequence=2> [15.10.2020].
- Blomqvist, Marianne (1993). *Personnamnsboken*. Helsingfors: Finnlectura Ab.
- BMOB = Bokmålsordboka–Nynorskordboka* ([1994] 2009). Språkrådet, Universitas Bergensis.
<https://ordbok.uib.no/>.
- Bodin, Helena (2018). Konstantinopel kring 1900 som litterär värld. En kulturemietetisk analys av skandinaviska exempel. *TFL Tidskrift för litteraturvetenskap*. Tema Globalt. Vol. 48 Nr 1–2 2018, 47–59. <http://ojs.ub.gu.se/ojs/index.php/tfl/issue/view/527> [läst 25.10.2020].
- Cassirer, Peter (2003). *Stil, stilistik och stilanalys*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Chesterman, Andrew (1997). *Memes of Translation. The Spread of Ideas in Translation Theory*. Benjamins Translation Library Volume 22. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Chesterman, Andrew (2009). The Name and Nature of Translator Studies. *Hermes – Journal of Language and Communication Studies* no 42-2009, 13–22, <https://tidsskrift.dk/her/article/view/96844> [läst 4.3.2021].
- Davidson, Hilda Roderick Ellis ([1969] 1988). *Scandinavian mythology*. Fjärde upplagan. London: Hamlyn.
- Ellis, Carolyn, Adams, Tony E., & Bochner, Arthur P. (2011). Autoethnography: An Overview. *Forum: Qualitative Social Research* 12 (1). Art. 10. <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs1101108>. [läst den 9.12.2020]
- European Society for Translation Studies (2014). Translation scholars also translate. http://www.est-translationstudies.org/news/2014_scholar_survey.html [läst den 17.11.2020].
- Forsskåhl, Mona (2013). Skopos vid översättning av tal. Översättningsprocessen i fokus. I: Hartama-Heinonen, Ritva & Kukkonen, Pirjo (red.). *Acta Translatologica Helsingiensia*. Vol. 2 *INTER*. Nordica/Finska, finskugriska och nordiska institutionen, svensk översättning. Helsingfors universitet. Helsingfors. S. 25–42.
<http://hdl.handle.net/10138/42388>.
- Goffman, Ervin (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Doubleday Anchor Books.
- Goffman, Ervin (1967). *Interaction Ritual*. New York: Doubleday Anchor Books.
- Goffman, Ervin (1969). *Strategic Interaction*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Hartama-Heinonen, Ritva (2010). Översättningsforskning och framtidsskapande proaktivitet. I: Hartama-Heinonen, Ritva & Kukkonen, Pirjo (red.). *Acta Translatologica Helsingiensia*. Vol. 1 *KIASM*. Nordica/Finska, finskugriska och nordiska institutionen, svensk översättning. Helsingfors: Helsingfors universitet. S. 64–77. <http://hdl.handle.net/10138/24313> [läst 5.1.2020].

- Hokkanen, Sari (2016). *To Serve and to Experience. An autoethnographic study of simultaneous church interpreting*. Diss. Tammerfors: Tammerfors universitet. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0232-0> [läst 25.10.2020].
- Jakobson, Roman ([1959] 1998). Lingvistiska aspekter på översättning. On linguistic aspects of translation, 1959. Svensk övers. Erik Andersson. I: Kleberg, Lars (red.). *Med andra ord. Texter om litterär översättning*. Stockholm: Natur och kultur. 147–155.
- Jokinen, Jaana (1999). Djurnamn i Selma Lagerlöfs barnboksklassiker Nils Holgerssons underbara resa. I: Blomqvist, Marianne (red.). *Från Adam till My. Ett färggrant knippe namn*. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. Helsingfors. S. 170–192.
- Kalevala* (1849). SKS Finska litteratursällskapet. <http://kalevala.finlit.fi/>.
- Kivilehto, Marja (2013). *Kan och vet – men hur? Översättningslärares kunskapsgrunder i fokus*. Akadem. avh. Acta Universitatis Tamperensis 1831. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1309. Fakulteten för språk. översättning och litteratur Tammerfors: Tammerfors universitet. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9141-2> [läst 25.10.2020].
- Kleberg, Lars (1998). Inledning. I: Kleberg, Lars (red.). *Med andra ord. Texter om litterär översättning*. Stockholm: Bokförlaget Natur och kultur. S. 7–22.
- Koskinen, Kaisa (2000). *Beyond Ambivalence: Postmodernity and the Ethics of Translation*. Diss. Tampere: Tampere University Press. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/67049> [läst 25.10.2020].
- KS = Kielitoimiston sanakirja*. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>.
- Kukkonen, Pirjo (1993). *Kielen silkki. Hiljaisuus ja rakkaus kielen ja kirjallisuuden kuvastimessa*. Helsingfors: Helsinki University Press.
- Kukkonen, Pirjo (2009). *Det sjungande jaget. Att översätta känslan och själen. Den lyriska samlingen Kanteletar i svenska tolkningar 1830–1989*. Acta Semiotica Fennica XXXI. Imatra: International Semiotics Institute at Imatra (ISI) & Helsingfors: Suomen Semiotiikan Seura – Semiotiska sällskapet i Finland.
- Kukkonen Pirjo (2010a). Det översättande jaget: *homo significans – homo interpres*. I: Ritva Hartama-Heinonen & Pirjo Kukkonen (red.). *Acta Translatologica Helsingiensia*. Vol. 1 *KIASM*. Nordica/Finska, finskugriska och nordiska institutionen, svensk översättning. Helsingfors: Helsingfors universitet. S. 99–121. <http://hdl.handle.net/10138/24313>.
- Kukkonen, Pirjo (2010b). Semiotiken som metodologi – tecknens liv i språket, kulturen och samhället. Att översätta tecken och teckensystem. I: Raila Hekkanen, Esa Penttilä & Nestori Siponkoski (red.). *MikaEL Kääntämisen ja tulkkausens tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu – Electronic proceedings of the KäTu symposium on translation and interpreting studies*, Vol. 4. Helsingfors: Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto – Finlands översättar- och tolkförbund ry. https://www.sktl.fi/@Bin/40704/Kukkonen_MikaEL2010.pdf. S. 1–16.
- Kukkonen, Pirjo (2014). *I språkets vida rum: Salens språk – språkets sal: Volter Kilpis modernistiska prosaepos Alastalon salissa i Thomas Warburtons svenska översättning I salen på Alastalo*. Acta Semiotica Fennica XLIV. Helsingfors: Suomen Semiotiikan Seura – Semiotiska sällskapet i Finland – The Semiotic Society of Finland.
- Leppihalme, R. (1997). *Culture Bumps: An Empirical Approach to the Translation of Allusions*. Clevedon: Multilingual Matters.

- Leppihalme, R. (2001). Translation strategies for realia. Kukkonen, Pirjo & Hartama-Heinonen, Ritva (eds.). *Mission, Vision, Strategies, and Values*. Helsinki: Helsinki University Press. S. 139–148.
- Leppihalme, R. (2011). Realia. Gambier, Y. & van Doorslaer, L. (eds.). *Handbook of Translation Studies*. Amsterdam: John Benjamins. S. 126–130.
- Lindqvist, Yvonne (2002). *Översättning som social praktik. Toni Morrison och Harlequinserien Passion på svenska*. Akadem. avh. Stockholm studies in Scandinavian philology. New series 26. Institutionen för nordiska språk. Stockholm: Stockholms universitet.
- Loponen, Mika (2019). *The Semiospheres of Prejudice in the Fantastic Arts. The Inherited Racism of Irrealia and Their Translation*. Diss. Department of Modern Languages, Faculty of Arts, University of Helsinki. E-thesis. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-4888-9> [läst 15.11.2019].
- Lotman, Yuri M. ([1984] 2005). On the semiosphere. Trans. Wilma Clark. *Sign Systems Studies* Vol. 33 (1), 205–229. [Artikeln publicerad första gången på ryska 1984 i *Signs Systems Studies* (Труды по знаковым системам) 17: 5–23]. <https://philpapers.org/rec/LOTOTS-2> [läst 15.12.2020].
- Lotman, Yuri M. (1990). *Universe of the Mind. A Semiotic Theory of Culture*. Trans. Ann Shukman. Introduction by Umberto Eco. London & New York: I.B. Tauris & Co. Ltd.
- Lotman, Yuri M. ([1992] 2013). On the dynamics of culture. *Sign Systems Studies* 41 (2/3): 355–370. [First published as Лотман, Ю. М. 1992. О динамике культуры. Труды по знаковым системам. Trans. by Tyler B. Adkins in *Sign Systems Studies* 1992, 25: 5–22.] <http://www.sss.ut.ee/index.php/sss/article/view/SSS.2013.41.2-3.11/38> [läst 15.12.2020].
- Mullamaa, Kristina (2006). *Towards a dynamic role conception of liaison interpreters: an ethnographic study of self-descriptions of practising liaison interpreters in Estonia*. Diss. Tartu University Press: Tartu. <http://hdl.handle.net/10062/1151> [läst 15.12.2021.]
- Munch, Peter Andreas (1967). *Norrøne gude- og heltesagn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mälzer, Nathalie (2013). Head or Legs? Shifts in Texts and Paratexts brought about by Agents of the Publishing Industry. I: Jansen, Hanne & Wegener, Anna (red.), *Authorial and Editorial Voices in Translation 2: Editorial and Publishing Practices*. Montreal: Éditions québécoises de l'oeuvre. S. 153–176.
- Nakari, Minna (2011). *Variation i kvinnors namnfraser i officiella dokument i Helsingfors 1780–1930. Socioonomastiska synvinklar på makt och identitet*. Akadem. avh. Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Nordica, Humanistiska fakulteten vid Helsingfors universitet. Nordica Helsingiensia 25. Helsingfors. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-6949-9> [läst 15.1.2021].
- NNSO = *Norstedts norsk-svenska ordbok* ([1992] 2007). Stockholm: Norstedts Akademiska förlag.
- Nord, Christiane (1997). *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Manchester, UK: St Jerome Publishing.
- Peirce, Charles Sanders (1931–1958). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Vols. 1–6 ed. by C. Hartshorne & P. Weiss, 1931–1935, vols. 7–8 ed. by A. W. Burks, 1958. Cambridge: MA: Harvard University Press.
- Petrilli, Susan (2003). Translation and Semiosis. I: Petrilli, Susan (red.). *Translation Translation*. Approaches to Translation Studies 21. Amsterdam & New York: Rodopi. S. 17–37.

- Pettersen, Siri (2020a). Hemsida. <https://www.siripettersen.com/awards> [läst 20.9.2020].
- Pettersen, Siri (2020b). *Ravneringene*, hemsida. <http://www.ravneringene.no/>, <http://www.ravneringene.no/presse/>, om författaren Siri Pettersen. <http://www.ravneringene.no/siri/> [läst 20.09.2020].
- Pettersen, Siri (2020c). Hemsida. Översättarna. <https://www.siripettersen.com/translators> [läst 24.1.2020].
- Pettersen, Siri (2020d). Hemsida. kartorna. <https://www.siripettersen.com/maps> [läst 10.12.2020].
- Ponzio, Augusto (2003). Preface. *The Text and Its Translations*. I: Petrilli, Susan (red.). *Translation Translation*. Approaches to Translation Studies 21. Amsterdam & New York: Rodopi. S. 13–16.
- Pulkkinen, Risto (2014). *Suomalainen kansanusko. Samaaneista saunatonnttuihin*. Helsingfors: Gaudeamus.
- Pym, Anthony 1998. *Method in Translation History*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- SAG 2 = Telemann, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik (1999). *Svenska Akademiens grammatik*. Del 2: Ord. Stockholm: Svenska Akademien.
- Schleiermacher, Friedrich ([1813] 1998). Om de olika metoderna att översätta. I: Kleberg, Lars (red.). *Med andra ord. Texter om litterär översättning*. Det tyska originalet *Methoden des Übersetzens*, 1813. Svensk översättning Lars Bjurman. Stockholm: Bokförlaget Natur och kultur. S. 115–130.
- Schybergson, Anita (2009). *Kognitiva system i namngivningen av finländska handelsfartyg 1838–1938*. Akadem. avh. Nordica, Finska, finskugriska och nordiska institutionen. Humanistiska fakulteten vid Helsingfors universitet. Nordica Helsingiensia 17. Helsingfors. E-thesis. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-5692-5> [läst 15.12.2020].
- Séguinot, Candace (1989). *The Translation Process: An Experimental Study*. I: Séguinot, Candace (red.). *The Translation Process*. School of Translation. Toronto, Ontario: York University. S. 21–53.
- Siponkoski, Nestori (2014). *Translation under Negotiation. The Textual Interplay of Translators and Editors in Contemporary Finnish Shakespeare Translation*. Acta Wasaensia 304, Literary and cultural studies 8. Vasa: Vasa universitet.
- SNS = Farbrege, Turid & Kämäräinen, Aili ([1978] 1998). *Suomi-norja-suomi taskusanakirja*. Andra reviderade upplagan. Helsingfors: WSOY.
- Sollund, Vilde Haga (2016). *Nordisk Fantasy. Etableringen av en sjanger*. Oslo: Universitetet i Oslo. En opublicerad magisteruppsats. <https://www.duo.uio.no/handle/10852/52736> [läst 15.10.2019].
- Sorvali, Irma (1996). *Unohdettu kääntäjä*. Uleåborg: Pohjoinen.
- Stableford, Brian (2005). *Historical introduction to fantasy literature*. Plymouth: The Scarecrow Press, inc.
- Tallberg-Nygård, Manuela (2017). *Semiosfärerna över Helsingfors. Kjell Westös romankvartett i intrakulturell och interkulturell översättning*. Akadem. avh. Nordica, Finska, finskugriska och nordiska institutionen. Humanistiska fakulteten vid Helsingfors universitet. Helsingfors. E-thesis. <http://urn.fi/URN:ISBN:ISBN 978-951-51-3842-2> & *Acta Translatologica Helsingiensia* Vol. 5. <http://hdl.handle.net/10138/228325> [läst 25.10.2020].
- Tammi, Jari (2003). *Suuri solvaussanakirja. Haukkumasanat*. Helsingfors: Pikku-idis.

- Torop, Peeter (2002). Translation as translating as culture. *Sign Systems Studies* 30.2, 2002, 593–605.
- Torop, Peeter (2017). Semiotics of cultural history. *Sign Systems Studies* 45(3/4), 2017, 317–334. <https://ojs.utlib.ee/index.php/sss/article/view/SSS.2017.45.3-4.07/10922> [läst 4.3.2021].
- Toury, Gideon (1995). *Descriptive Translation Studies and beyond*. Benjamins Translation Library Vol. 4. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Tracy, Sarah J. (2010). Qualitative quality: Eight ‘big-tent’ criteria for excellent qualitative research. *Qualitative Inquiry*, 16(10), 837–885.
- Venuti, Lawrence (1995). *The Translator’s Invisibility. A History of Translation*. London & New York: Routledge.
- Venuti, Lawrence (1998). *The Scandals of Translation. Towards an Ethics of Difference*. London & New York: Routledge.
- Venuti, Lawrence (2013). *Translation Changes Everything. Theory and Practice*. London & New York: Routledge.